

**Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko**

Snežna Kokelj (1976)

JANČARJEVA ZGODOVINSKA PRIPOVED

diplomsko delo

MENTOR: red. prof. dr. Miran Hladnik

**ključne besede: Drago Jančar, zgodovinski roman, Galjot, Severni sij, Smrt pri Mariji
Snežni, Zvenenje v glavi, Katarina, pav in jezuit**

Ljubljana, 2005

KAZALO

1.	UVOD	4
2.	DRAGO JANČAR, ŽIVLJENJE IN DELO	5
3.	TEORETIČNA IZHODIŠČA ZGODOVINSKEGA ROMANA	7
4.	GALJOT	11
4.1	FABULA	11
4.2	GLAVNI JUNAK	11
4.3	ČAS	12
4.4	RAZMERJE MED FAKTOM IN FIKCIJO	12
4.5	ŽANRSKA OPREDELITEV	13
4.6	NACIONALNA IDEJA	14
4.7	KRITIKA	15
5.	SEVERNI SIJ	16
5.1	FABULA	16
5.2	GLAVNI JUNAK	16
5.3	ČAS	17
5.4	RAZMERJE MED FAKTOM IN FIKCIJO	17
5.5	ŽANRSKA OPREDELITEV	19
5.6	NACIONALNA IDEJA	19
6.	SMRT PRI MARIJI SNEŽNI	21
6.1	FABULA	21
6.2	GLAVNI JUNAK	21
6.3	ČAS	21
6.4	RAZMERJE MED FAKTOM IN FIKCIJO	22
6.5	ŽANRSKA OPREDELITEV	22
6.6	NACIONALNA IDEJA	23
7.	ZVENENJE V GLAVI	24
7.1	FABULA	24
7.2	GLAVNI JUNAK	24
7.3	ČAS	24
7.4	RAZMERJE MED FAKTOM IN FIKCIJO	25
7.5	ŽANRSKA OPREDELITEV	25
7.6	NACIONALNA IDEJA	26

7.7	KRITIKA.....	26
8.	KATARINA, PAV IN JEZUIT.....	27
8.1	FABULA.....	27
8.2	GLAVNI JUNAK.....	27
8.3	ČAS.....	28
8.4	RAZMERJE MED FAKTOM IN FIKCIJO	28
8.5	ŽANRSKA OPREDELITEV	29
8.6	NACIONALNA IDEJA	30
8.7	KRITIKA.....	30
9.	JANČAR IN NJEGOV ZGODOVINSKI ROMAN	32
10.	ZAKLJUČEK.....	33
	LITERATURA IN VIRI.....	36

1. UVOD

Za diplomsko nalogo z naslovom *Jančarjeva zgodovinska pripoved* sem se odločila bolj iz naklonjenosti do zgodovinske tematike, kot pa iz naklonjenosti do pisatelja. Že zgodaj sem namreč zelo rada prebirala zgodovinske romane oziroma vse, kar je bilo povezano z zgodovino in je bilo napisano tako, da me je pritegnilo. Tudi še v bolj "zrelih letih" sem prav tako zelo rada posegala po Bevku, Preglju in Bartolu, šele proti koncu študija pa sem se spoznala tudi z Jančarjem. Pri izboru teme me je najprej pritegnil naslov "zgodovinska pripoved", ne morem pa zanikati, da ni bil privlačen tudi avtor, katerega zgodovinsko pripoved bom raziskovala – Drago Jančar, ki je eden izmed najbolj znanih sodobnih pisateljev ter osrednja osebnost v sodobni slovenski književnosti.

V pričujoči diplomski nalogi bom predstavila pet romanov Draga Jančarja, ki med drugim veljajo tudi oziroma predvsem za zgodovinske romane. Naj jih naštejemo: *Galjot*, *Severni sij*, *Smrt pri Mariji Snežni*, *Zvenenje v glavi* in *Katarina, pav in jezuit*. Obravnavala jih bom prav v takšnem zaporedju, saj so dela tako tudi nastajala.

Najprej bom na kratko predstavila življenje in delo Draga Jančarja, nato bom predstavila teoretična izhodišča zgodovinskega romana, ki jih bom nato upoštevala pri obravnavi njegove zgodovinske proze. Zaradi boljše preglednosti se bom lotila vsakega romana posebej. Na kratko bom predstavila fabulo, nato glavnega junaka, čas, se lotila razmerja med faktom in fikcijo, žanrsko opredelila delo in predstavila nacionalno idejo dela. Moja naloga bo dokazati, zakaj je kateri od petih romanov predvsem zgodovinski in zakaj to ni. Na koncu pa bom predstavila še odzive kritikov na zgoraj omenjena Jančarjeva dela. Večinoma so to romani, le delo *Smrt pri Mariji Snežni* je novela.

2. DRAGO JANČAR, ŽIVLJENJE IN DELO

Pripovednik, dramatik, esejist in kritično misleči sodobnik Drago Jančar se je rodil 13. aprila leta 1948 v Mariboru. Obiskoval je srednjo tehnično kemijsko šolo v Rušah. Že v zadnjem letniku je začel objavljati prva literarna besedila in kratke eseje v Mladih potih, Obrazih in Katedri. Leta 1967 je začel študirati na Višji pravni šoli v Mariboru in jo leta 1970 končal. V tem času je bil najprej kulturni, potem pa glavni urednik študentskega lista Katedra. Sodeloval je v študentskih gibanjih v letih 1968 in 1971, objavljajal prozo in polemične članke v revijah in časopisih v Sloveniji in Jugoslaviji. Zaposlen je bil kot novinar pri Večeru, kjer je pisal reportaže in članke s področja kulture in se posebej posvečal vprašanjem zamejskih Slovencev. Sodeloval je tudi v zborniku *Skupaj s t.i. "peterico"* besednih umetnikov: Andrejem Brvarjem, Francetom Forstneričem, Marijanom Krambergerjem in Tonetom Partljičem. Leta 1974 ga je komunistična oblast obsodila zaradi "sovražne propagande". Povod za obtožnico je bila knjiga *V Rogu ležimo pobiti*, ki jo je Jančar prinesel s seboj z neke poti po Avstriji in jo doma v branje posojal svojim prijateljem. Izgubil je službo pri časniku Večer in bil obsojen na zaporno kazen enega leta. Po spretno napisani prošnji za pomilostitev so ga na svobodo izpustili že po treh mesecih, toda že oktobra istega leta so ga poslali v južno Srbijo na služenje vojaškega roka. Delal je kot svobodni književnik, se nato zopet zaposlil na Večeru kot arhivar in prevajalec. Leta 1978 je odšel v Ljubljano, kjer je postal dramaturg pri Viba filmu. Med leti 1987 in 1991 je bil predsednik Slovenskega centra PEN, v okviru katerega je odigral pomembno vlogo pri osamosvojitvi in preobratu slovenskega političnega sistema. Zdaj dela kot urednik in tajnik pri Slovenski matici ter je eden najbolj aktivnih slovenskih pisateljev v mednarodnem literarnem prostoru. Leta 1995 je postal tudi član SAZU.

Kot Fulbrightov štipendist je leta 1985 bival v ZDA, v New Orleansu in New Yorku. Leta 1989 je bil tri leta v Muenchnu z bavarsko štipendijo za pisatelje, leta 1992 pa na Dunaju kot gost avstrijskega literarnega združenja. Krajši čas se je študijsko mudil v Veliki Britaniji in večkrat v ZDA.

Na svojo pisateljsko pot se je podal v začetku sedemdesetih let s svojo prvo samostojno knjigo kratke proze *Romanje gospoda Houžvičke*, ki je izšla leta 1971. Tri leta zatem pa je že izšel kratki roman *Petintrideset stopinj*.

Piše pripovedništvo: satirično-kritične romane, zgodovinske romane, novele, dramatiko, polemične eseje o postkomunističnih razmerah, poleg tega pa tudi prevaja. V njegovih

novelah in romanih je zaslediti vpliv Jorgeja Luisa Borgesa, Franza Kafke in Hermanna Hesseja, pri dramatiki pa vpliv Dominika Smoleta in Primoža Kozaka. Čeprav ne piše poezije, je očaran nad pesnikom T. S. Eliotom.

Velja za enega izmed največkrat nagrajenih in najbolj prevajanih slovenskih pisateljev. Njegova dela so izšla v vseh svetovnih in mnogih drugih jezikih. Njegove drame veljajo za kultne in so bile uprizorjene tudi na evropskih in ameriških odrih. Kritiki ga imenujejo celo kar za "Cankarja naših dni". Pogosto nastopa z literarnimi branji in predavanji v vodilnih kulturnih centrih sveta.

Literarne nagrade:

- 1974: nagrada Toneta Tomšiča za reportaže in pisanje o zamejskih Slovencih
- 1977: nagrada Narodne biblioteke in književne mladine Srbije za publicistiko za študijo o Borisovu Stankoviću
- 1979: nagrada Prešernovega sklada za literaturo za novelo O bledem hudodelcu
- 1982: Badjurova nagrada in tretja nagrada na festivalu filmskega scenarija v Vrnjački Banji za scenarij Razseljena oseba
- 1982: Sterijeva nagrada za dramo Disident Arnož in njegovi
- 1983: Grumova nagrada za dramo Disident Arnož in njegovi
- 1985: Sterijeva nagrada za dramo Veliki briljantni valček
- 1986: Grumova nagrada za najboljšo slovensko dramo Veliki briljantni valček
- 1988: Nagrada za najboljšo dramo festivala MES Veliki briljantni valček
- 1989: Grumova nagrada za dramo Zalezujoč Godota
- 1990: Grumova nagrada za dramo Zalezujoč Godota
- 1993: Prešernova nagrada za življenjsko delo
- 1993: Rožančeva nagrada za knjigo esejev Razbiti vrč
- 1994: evropska nagrada za kratko prozo za pripoved Augsburg (Arnsberg, Nemčija)
- 1995: Grumova nagrada za dramo Halštat
- Rožančeva nagrada za knjigo esejev Egiptovski lonci mesa
- 1999: kresnik za roman Zvenenje v glavi
- 2001: kresnik za roman Katarina, pav in jezuit
- 2003: Herderjeva nagrada za literaturo

3. TEORETIČNA IZHODIŠČA ZGODOVINSKEGA ROMANA

Glede na v uvodu navedeno trditev, da je večina obravnavanih Jančarjevih del romanov, bom predpostavila, da so to zgodovinski romani. Zato bom najprej tudi predstavila nekaj teoretičnih izhodišč zgodovinskega romana, ki sem jih upoštevala pri obravnavi romanov. Pri nas se z zgodovinskim romanom največ ukvarja Miran Hladnik, zato sem se pri pisanju največkrat opirala kar nanj.

Zgodovinska povest oziroma zgodovinski roman sodi med glavne in najbolj vztrajne slovenske žanre. Obsegovno je slovenski zgodovinski roman dosegel vrh okrog leta 1975 z rekordnim poldrugim milijonom besed. (Hladnik 1999)

Vendar je zgodovinski roman tudi danes eden izmed glavnih žanrov. Njegova temeljna značilnost je umestitev dogajanja v preteklost, ki pa mora biti avtorju izkušnjsko tuja.

Preteklost je v zgodovinskem romanu lahko sama sebi namen, kar pomeni:

- da gre za prezentacijo preteklosti, kar je značilnost klasičnega zgodovinskega romana (čisto epski ali scottovski zgodovinski roman),
- da je le kulisa, za katero se prikazuje:
 - aktualne socialne in politične probleme. Kar velja za *projekcijski roman* (preteklost kot metafora) ali
 - splošnočloveške probleme, kar velja za *psihološki zgodovinski roman*.
- da je lahko prikazana tudi v opoziciji z grdo sedanjostjo, kar velja za *eskapistični roman*. (Hladnik 1995)

Čas je ena temeljnih enot fizičnega sveta in osrednja kategorija zgodovinskega romana, podobno kot je temeljna kategorija potopisnega romana pot, kmečke povesti dom ali kriminalnega romana zločin. Gre za pretekli čas, saj prihodnost pripada znanstveni fantastiki in deloma utopiji. O razmerju med sedanjostjo in preteklostjo ne bi izgubljala besed, saj zgodovinski roman zanima preteklost in ne sedanjost, vendarle pa se ravno pri sodobnih zgodovinskih romanih precej pogosto dogaja, da so napisani v navezavi na sedanjost.

Zgodovinske osebnosti in dogodki sestavljajo ozadje, na katerem se odražajo osebne drame izmišljenih junakov in njihovih usod, ki pa so tesno povezane z dogajanjem. Spretno se prepletajo resnične in fiktivne zgodbe ter skupaj oblikujejo sporočilo romana. Marsikdaj stopi v ospredje pomemben historični dogodek, kateremu se podredijo vse osebe, glavni junak pa se z njim poistoveti. Zgodovinopisje v literaturi naj

bi se torej nanašalo na pomemben zgodovinski dogodek ali na pomembno zgodovinsko osebo in zgodovinske okoliščine.

Pisatelj nas hoče informirati o zgodovinskih dogodkih, osebah, ljudeh, navadah ter vzdušju v družbi v času, ki ga predstavlja. Pri tem predstavljanju pa ni objektivni, saj namreč družbo nekega časa predstavlja predvsem v skladu s svojimi miselnimi nazori. Poleg fikcije so v zgodovinskih delih na tak ali drugačen način prisotni tudi zgodovinski fakti. Eno izmed vprašanj, ki se zastavlja literarnim znanstvenikom, je, koliko naj bo v nekem zgodovinskem delu faktov in koliko fikcije, da bo to delo ustrezalo normativni podobi žanra. Ugotovili so, da je najboljše harmonično razmerje med deležem enega in drugega. Zgodovinski roman, v katerem zgodovinskih dejstev tako rekoč ni, je *psevdozgodovinski*, medtem ko je v *profesorskem romanu* delež zgodovinskih podatkov največji.

Prav razmerje med faktom in fikcijo, ki ga lahko imenujemo tudi razmerje med zgodovino in romanom, je eden izmed najbolj trdoživih problemov zgodovinskega romana. Tako romanopisec kot zgodovinar namreč preteklost interpretirata z namenom, da bi iz posameznega prišla do splošnejših zaključkov. Razlika je le v tem, da romaneskne interpretacije nihče ne preverja in avtorja ne kliče na odgovornost.

Sama sem se razmerja med faktom in fikcijo lotila tako, da sem naključno izbrala 1/5 teksta in pri tem iskala fakte. Nato sem preštela vse odstavke naključno izbranega teksta v romanu in preštela še odstavke, v katerih sem našla fakte. Tako sem dobila približno oceno razmerja med faktom in fikcijo, na podlagi katerega sem izpeljala zaključke. Poudariti moram, da odstotek, ki sem ga dobila obsega samo 1/5 posameznega romana in ne vključuje ves roman, torej ne prikazuje objektivnega stanja.

Sodobni zgodovinski roman pa ne pristaja na zvestobo faktom, ker zgodovino raje "falsificira", jo dela na novo, medtem ko zgodovinopisje mimo faktov ne more. Razlika je v deležu zgodovinskega in v drugačni selekciji dogodkov: romanopisca v prvi vrsti zanimajo dogodki, ki so za zgodovinarja nepomembni in obratno.

Ker "rojstvo" zgodovinskega romana časovno sovpada z oblikovanjem nacionalne zavesti, naj bi le-ta bil narodnospodbuden in narodnovzgojen, budil naj bi narodno zavest in s svojim političnim sporočilom usmerjal bralce. Vendar pa to za sodobni zgodovinski roman ne drži vedno. Pri njem se narodnospodbudna in narodnovzgojna funkcija izgubljata, ker v ospredje stopajo povsem drugi problemi. V sodobnem zgodovinskem romanu so poudarjeni le slikovita in eksotična preteklost, avanturistični

fabulativni zapleti in domišljijско bogastvo, ki so z okvirnimi vezmi vpeti v izpričana dejstva zgodovinskih dokumentov.

Zgodovinski roman postopno preneha biti zgolj preprosta prisposoba za sodobno in aktualno dogajanje. Vse bolj je intelektualno zahtevna tvorba s sociološko in filozofsko vsebino. V zgodovinskem prikazu išče odgovor na uganko današnjega človeka. Ne zadovoljuje se z natančnostjo dokumentarne resnice, temveč hoče seči pod njeno površino in tako priti do dna bivanjske resnice vseh časov. S preteklostjo dokazuje sedanjost in obratno. (Glušič 1983)

Sodobne pisatelje zgodovinski dogodki kot taki ne zanimajo več, ampak s stališč sedanjosti kritično komentirajo funkcijo zgodovinske vednosti. Ker se žanri s privzemanjem drugih žanrov spreminjajo, je tako postmodernistični zgodovinski roman zmes zgodovinskega romana 19. stoletja, detektivke in znanstvene fantastike; s strogega normativnega vidika pa bi bil današnji zgodovinski roman zgolj falsifikacija zgodovine. Vendar pa tudi sodobni slovenski roman ohranja pomen in funkcijo zgodovinskega romana, kajti zgodovinski roman ni zakrnela, negibna romaneskna vrsta, saj vsaj nekatere njegove značilnosti lahko v razvoju sodobne književnosti zaživijo z novo močjo in literarno prepričljivostjo.

V fiktivno-zgodovinskem romanu zgodovina predstavlja sižejsko-motivno osnovo za razmišljanja, ki so daleč od neposrednega filozofskega, socialnega ali etičnega smisla konkretnih obdobj preteklosti. Fiktivno-zgodovinski roman je pogosto sodobna možnost zgodovinskega romanopisja, a tako, da se povezuje s tipom zgodovinsko-filozofskega romana oziroma z moderno relativizacijsko koncepcijo zgodovine.

(Starikova 2000)

Zgodovinskega romana se na splošno drži priokus trivialnosti, nevrednosti zaradi relativne trdnosti žanrskih pravil. Besedila, ki so posnemala arhetipski vzorec, so v času prevlade poetike inovativnosti dobila status manjvrednosti. Stopnjo trivialnosti pa je določala tudi odsotnost dokumentarnosti oziroma avtorjevega zgodovinskega študija. Bila je dokaz "neresnosti" in gole zabavnosti avtorjevega početja. Očitka so bila najbolj deležna besedila na temo srednjega veka, ker za njegov študij ni bilo na voljo dovolj strokovne literature. (Hladnik 1995)

V razmerju do elitne ali etabrirane književnosti, ki izpostavlja oblikovne ambicije in računa na bralca z estetskim in kulturnim interesom oziroma skrbno pazi na harmonijo med estetsko, idejno in moralno razsežnostjo, ima trivialna književnost poudarjeno

rekreativno oziroma razvedrilno funkcijo – bralec jo jemlje v roke zato, ker mu pomaga v vsakdanjih psihičnih in socialnih stiskah. (Hladnik 1983)

4. GALJOT

Roman je izšel leta 1978 in je doživel nekaj ponatisov. Preveden je v 11 jezikov.

4.1 FABULA

Dogajanje se odvija v 17. stoletju, v času terorja, ideoloških spopadov, čarovniških procesov in bolezni. Glavni junak Johan Ot pribeži z Nemškega v slovenske dežele na Štajersko. Ker je bil po svojem videzu in vedenju drugačen, je hitro padel v oči ljudem in v njihovih očeh postal sumljiv, družil se je tudi s štihtarji. V roke ga dobi inkvizicija in sodnik Lampretič, ki ga nečloveško muči in terja priznanje. Štihtarji ga rešijo, nekaj časa hodi z njimi, nato pa jih zapusti in se pridruži trgovcem. Vdaja se pijači in ženskam. Kmalu njegovo vedenje zopet postane sumljivo in zopet mu grozi ječa. Še pravočasno pobegne. Iz hude stiske ga reši berač. Vendar tudi njega kmalu zapusti in odide v obmorske kraje, kjer ga zaprejo in obtožijo, da je zloglasni Hans Debelak, ki je bil poslan v mesta beneške republike sejat zmedo, norost in smrt. Obsojen je na prisilno delo na galeji. Na galeji potuje po Sredozemskem morju od Italije, Španije, Grčije in Francije. Zopet se mu uspe na nenavaden način rešiti, ker se na ladji pojavi kuga. Le-ta ga počasi privede nazaj na začetek romana na Štajersko, kjer nato zboli za kugo.

4.2 GLAVNI JUNAK

Johan Ot je tujec, ki je prišel v slovenske dežele z Avstrijskih dežel, točneje iz kneževine Neisse na Nemškem in predstavlja glavnega junaka. Je izrazit individualist in še tujec po vrhu. Predstavljen je kot vitalen človek, ki je neprestano na begu, saj ga usoda pošilja iz ene dogodivščine v drugo. Kjer koli se pojavi, takoj postane sumljiv, zato mora bežati naprej. Tako ves roman temelji na njegovem potovanju oziroma begu, ki je poln dogodivščin in raznih duhovnih in fizičnih preizkušenj. Zato pogosto spominja na junaka avanturističnega ali potepuškega romana. Iz tega kaosa v svetu in v sebi se rešuje z begom. Po svetu ga žene nenehno iskanje samega sebe. Vendar z begom ničesar ne reši. Ves njegov beg je eno samo nazadovanje – od lastnika hiše na Kranjskem, do trgovca, berača, sužnja na galeji in na smrt bolnega človeka.

Ot ni mitični lik oziroma junak, ki bi se boril oziroma žrtvoval za kakšno veliko idejo. Je izrazit individualist, ki z nobenim kolektivom ne živi v sožitju. Ne predstavlja tipičnega junaka zgodovinskega romana.

4.3 ČAS

Čas označujejo v glavnem družbene razmere, podrobneje ga določa podatek o prihodu cesarja Leopolda v Ljubljano (1. oktober 1660). Gre za 17. stoletje. V romanu ni navedenih nobenih letnic, kraji so navedeni le redko: kneževina Neisse, Sv. Anton, omenjene so samo države in kraji mimo katerih je Ot potoval na galeji: Španija, Francija, Ciper, Korzika, Dalmacija, Grčija. Tako izvemo le za letni čas, npr. ko pride cesar Leopold v Ljubljano, je mesec september. Letnice ni, tako da mora bralec biti vsaj malo zgodovinsko razgledan.

Književni čas torej predstavlja resnično zgodovinsko obdobje, ki se ga da časovno zelo natančno določiti. Kljub temu, da gre za izredno temačno obdobje na Slovenskem, to ni srednji vek. Čarovniški procesi so se pri nas namreč dogajali kasneje. Vendar pa čas pri prostoru ni nikjer v romanu neposredno imenovan. Dodala bi še, da je Jančar tudi s svojim arhaiziranim jezikom vplival na predstavitev časa v romanu. Uporabil je tudi besede iz stare slovenščine. Gre predvsem za besede, ki so v SSKJ označene s kvalifikatorjem starinsko oziroma jih v njem sploh ni več (žarica, zmraz, skaloč, žmekelj, ščokotati, ...). Uporabil je tudi narečne besede (štriga). Poleg starinskega izrazja delujejo nekoliko arhaično tudi recepti, magični izreki, formule, vraže ... V zvezi z magijo uporabi avtor npr. tudi grafične znake (orientalski magični trikotnik) in napise (HAP–PAX–MAX–DEUS–ORDINAX). Avtor postopkov arhaizacije jezika ni uporabil prepogosto ali vsiljivo, temveč le na nekaj mestih, kjer se mu je to zdelo pač najbolj primerno. S tem je dosegel, da je jezik do neke mere prilagojen opisani zgodovinski sceni. V romanu se pojavlja tretjeosebni vsevedni pripovedovalec. **Imamo tudi zgodbo o Galebju Simonu, ki je predstavljena kot vložna zgodba o človeku, ki mu je morje ubilo duha tako, da se mu je za vselej zapisal.**

4.4 RAZMERJE MED FAKTOM IN FIKCIJO

Pravih zgodovinskih faktov ni veliko. Je pa veliko faktov, ki prispevajo k občutju časa: kužni kordoni, lazareti, ki so oznanjali, da je v deželi kuga, čarovniški procesi z veljavnim zakonom, ki se imenuje Štajerska karolina, navede celo njen 109. člen. Opisuje mučenja žensk ter moških ter njihove obsodbe na grmado ali utopitev, redkeje na raztelešenje, procese proti štihtarjem in sploh njihovo preganjanje. Omenja sodnika Lampretiča, ki je med drugim sodil tudi Urši Kolar, omenjena sta tudi sodnika Peter Šac in dr. Andrej Barth, ki je obtožil čarovništva Margareto Klajdič. Dr. Ivan Tillerich je v

štirih letih na grmado obsodil 30 čarovnic. Še ena znana čaravnica, ki je bila omenjena, je Ana Jelenko. Zgodovinski fakt je tudi prihod cesarja Leopolda v Ljubljano.

Jančar nam poda zelo grozljiv opis lovljenja čarovnic in sploh dober prikaz takratnega stanja v družbi. O sodniku Lampretiču pravi:

je bil mož, ki ga zgodovina pomni po njegovih izjemnih sodnih dejanjih. (Jančar 2005)

Naprej pripovedovalec pravi:

Tako dokazujejo sodni spisi, ki potrjujejo nezmotljivost Lampretičeve justice, njeno preciznost in veljavnost. (Jančar 2005)

S tem nas tudi prepriča, da mu verjamemo in vzamemo to za zgodovinsko dejstvo.

Vodja nove štifte je bil Jakob Deržaj. Izvemo, da so v deželi Turki, kmečki upori. V Dalmaciji Ot izve, da so Portugalci že šli čez Zahodno morje in da so tam odkrili nove dežele. V Grčiji so pobrali jezuita s črno knjigo o nujnosti ubijanja vladarjev. V romanu je napisano polno cesarjevo ime: cesar Leopoldus Dei Grati Romanorum Imperatur Semper Augustus Germaniae Hungariae Bohemiae etc. Rex Archidux Austriae Dux Burgundiae etc. Grof Lorcja je cesarjev minister. Hans Debelak je zločinec, ki je prišel sejat zmedo v obmorska mesta in je član skrivne ubijalske združbe Zauberk-Jackl. Omenjeni so Moriski v Španiji, ki so bežali pred inkvizicijo.

Na podlagi teh zgodovinskih dejstev, ki jih ni veliko, sem prišla do ugotovitve, da je razmerje med fakti in fikcijo 16 % proti 84 %.

4.5 ŽANRSKA OPREDELITEV

Glede na to, da ima delo 250 strani, to delo lahko uvrstimo med romane. Ker Jančar v romanu opisuje čas 17. stoletja, ki velja za eno izmed najbolj mračnih in kaotičnih obdobij na Slovenskem, ko so vladala inkvizicija, čarovniški procesi, razne verske sekte, blaznost, množična histerija, ovaduštvo, kuga, nekako že iz snovi same lahko sklepamo, da gre za zgodovinski roman. To obdobje Jančarju seveda izkušnjsko ni bilo dostopno, tako da se je moral obračati na razne zgodovinske vire, ki opisujejo to obdobje. Zelo dobro je Jančar zadel občutje časa, saj bralec s srhom na koži spremlja dogajanje in se v dogajanje popolnoma vživi, kot da je tudi sam pri vsem tem navzoč.

Vendar pa pri tem vendarle dobimo občutek, da pisateljev namen ni bilo prikazati bralec obdobja in življenja v 17. stoletju, ampak prikazati človeka v takšnem kaotičnem obdobju in njegov prisiljen beg za golo življenje zaradi njegove drugačnosti in njegovega drugačnega razmišljanja. Že kmalu po nakupu hišice in naselitvi postane Ot

sumljiv, ker se vede drugače – se ne pogovarja, ne hodi v cerkev ipd. Takšnega človeka pa so takoj označili za nevarnega. Sploh pa potem, ko se je začel družiti s pripadniki nove štifte, ki so takrat sploh veljali za nemoralne in nevarne oblasti. Tako je Ot zaradi svojega obnašanja prisiljen bežati in tako beg tudi sicer predstavlja neko stalnico v njegovem življenju. Tako lahko čas v romanu razumemo kot metaforo. Kajti čas 17. stoletja, kot čas zmede in terorja, je lahko zelo podoben sodobnemu času 20. stoletja.

Že pri Galjotu sem večkrat rekel, da je svet 17. stoletja s svojimi zmedami zelo podoben svetu 20. stoletja. (Jančar 1997)

Tako da tudi v usodi Ota lahko odseva usoda današnjega sodobnega človeka. Kajti junak Galjota ni samo izgubljen človek, ki se skuša prebiti skozi vse zmešnjave svoje dobe, temveč je tudi podoba prav tako izgubljenega sodobnega človeka. Ali kot avtor sam omeni, je junak romana *v resnici atomiziran in brezupno dezorientiran človek 20. stoletja*. V tem smislu gre v romanu za nadčasovnost konkretnega zgodovinskega časa oziroma za njegovo relativizacijo. Roman naj bi veljal za zgodovinskega, in sicer za avanturistični oziroma potepuški roman, ker se dotika čarovnic in čarovniških procesov, ga lahko imenujemo tudi čarovniški roman, lahko pa ga pogojno imamo tudi za roman verskih bojev.

4.6 NACIONALNA IDEJA

Jančar zgodovinsko kuliso uporabi za nekaj, kar presega zgodovinsko obdobje in hoče izraziti probleme, spoznanja, celo ideje in etična vprašanja izven časovne kategorije. Preteklo dogajanje mu je le metafora za probleme sedanjosti.

Četudi pišem zgodovinski roman ali dramo, ju pišem iz svojega časa, iz njegove atmosfere in senzibilnosti. Zato lahko tudi kak bralec v Nemčiji ali Španiji bere moj tekst, ker je v njem povezava z življenjem, ne pa s filozofsko abstrakcijo. (Blažič 2002)

Opraviti imamo z zelo individualiziranim junakom, ki je povrh vsega tudi tujec, ki se je samo znašel v naših deželah. Tako s svojo kruto usodo lahko reflektira nacijo, ki ga ni sprejela, oz. ga je sprejela s sumničenjem, obtožbami, grožnjo s smrtjo in nenehnim preganjanjem, predvsem zato, ker je tujec. Torej imamo dve možnosti, zakaj je Jančar posegel po glavnem junaku - tujcu. S tujcem na naših tleh je pokazal stereotipni odnos do tujcev - ksenofobijo Slovencev. Druga možnost pa je, da je hotel pokazati na povezovanja Slovenije z Evropo oz. svetom, kajti Ot je človek širšega evropskega prostora, je vedno le opazovalec, z močno voljo po preživetju in razen tega, da prihaja z

Nemškega o njem ne vemo kaj dosti. Nikakor pa Jančar ne pripoveduje o samobitnosti in slovenstvu. Kaj takega bi ga verjetno utesnjevalo in mu ožilo njegovo ustvarjalno izhodišče.

Pri Galjotu nisem niti z besedico nakazal, da je ta človek Slovenec; ta človek je po rodu celo Nemec. Vendar mislim, da v literaturi nisem obremenjen s slovenskimi stvarmi. Stvari, ki se dogajajo mojim junakom, so sicer res locirane v ta prostor, vendar so toliko slovenske kot evropske. ...

... O slovenstvu se izrekam s političnimi članki, medtem ko literature s slovenstvom ne mislim mučiti. To je zelo nevarno in je na robu ideologije. (Jančar 1997)

4.7 KRITIKA

Josip Osti (Osti 2001) pravi, da gre predvsem za opis potovanja Johana Ota, ki je prišel z Nemškega in njegovo usodo. Gre pa tudi za pojav kuge, ki je povzročila kolektivno grozo, paniko in smrtni strah. Jančar po njegovem mnenju ostaja pisatelj moderne senzibilitete, vselej osredotočen na eksistencialne in univerzalne probleme človeka, ki je že s prihodom na svet v njem tujec. Kugo projicira v čas, v katerem se je najpogosteje pojavljala. Pred njo je množica le redko srečnega ljudstva, splašena in ponorela. V soočanju posameznika z njo, posebno ko ga ima ta za vir zla, ki ga je treba uničiti, se množica razkrije kot nevarna in žejna krvi. Ljudje v njej so zveri v človeških podobah in potrjujejo, da se v vsakem skriva hudič, ki lahko življenje v hipu spremeni v pekel. Jančar po njegovem mnenju izvrstno slika množične prizore in še boljši je kot portretist posameznikov. O tem nas prepriča posebno opis Johana Ota, ki gre kljub mnogim pastem "z jasnim srcem in čisto mislijo svoji usodi nasproti", zavedajoč se, da ji "ne more uiti", kajti človeka na koncu vedno doleti smrt.

Andrej Inkret je v spremni besedi k romanu poudaril, da gre v Galjotu predvsem "za umetniško tematizacijo vprašanj človeškega bitja in bivanja". Inkret je izraz "zgodovinski roman" postavil v narekovaje oz. govoril raje o "zgodovinskih temah", da bi poudaril, kako je to roman o "globalnih vprašanjih moderne človeške usode" in ni podoben Jurčičevemu tipu pripovedi.

5. SEVERNI SIJ

Roman *Severni sij* je izšel leta 1984, ko Jančar ni več živel v Mariboru. Lahko rečemo, da je Jančar s tem romanom postavil Mariboru lep spomenik.

5.1 FABULA

Roman predstavlja dnevnik avstrijskega državljana Josefa Erdmana, ki se po naključju znajde v rojstnem kraju. Namreč 1. januarja 1938, zgodaj zjutraj izstopi iz vlaka v Mariboru. V mestu se pojavi kot tujec, in sicer je v njem načrtoval službene opravke. Počakati bi namreč moral nekega Jaroslava, solastnika tvrdke J. Štastny & Co, kar pa se proti koncu romana izkaže za izmišljeno oziroma neresnično. Tako postopa po mestu, se seznani z različnimi ljudmi, se vdaja pijači, mistiki, okultizmu. Druži se zdaj z marginalci, zdaj z višjim meščanskim slojem, kateri ga bolj odbija kot privlači. V slednjem spozna tudi Margerito, ženo veleindustrialca Franja Samse, s katero se zaplete v ljubezensko razmerje. Josef pod vplivom alkohola čedalje bolj blazni in išče svojo identiteto, ki jo je izgubil, vendar bolj in bolj tone in izgublja še tisto identiteto, ki jo je imel na začetku. Vmes se pojavi še severni sij, ki je napovedoval bližajočo se katastrofo – drugo svetovno vojno. Ko Josef prekine razmerje z Margerito, le-to na surov način ubijeta njegova pivska tovariša. Postane osumljen umora, vendar je v tem času že bolan. V zadnjem poglavju izvemo, da so ga poslali nazaj k staršem, kjer se mu stanje izboljša.

5.2 GLAVNI JUNAK

Glavni junak je Josef Erdman iz Lienza, ki prispe v Maribor. V tem mestu se je rodil in živel skupaj s starši, ko je bil še majhen. Čaka na nekega Jaroslava, s katerim nameravata razširiti posle vse do Italije. Erdman se udeležuje pogovorov pri inženirju Samsi, kjer se tudi zaljubi v njegovo ženo Margerito. Vendar mu ta družba čedalje manj ustreza. Vse bolj se druži z blaznim Rusom Fedjatinom in brezposelnim Glavino, s katerima popiva od jutra do jutra in čedalje bolj propada, tako fizično kot psihično. Pade "iz skrbno speglanih hlač v popolno neurejenost". Čeprav imamo vseskozi nekakšne znake, da je Erdman v Maribor prišel že psihično bolan, ga je tu verjetno pijača do konca zdelala in se je njegova shizofrenija le še okrepila.

Sam Erdman večkrat tudi pravi:

Vsak med nami nosi v sebi klico blaznosti.

Erdmana lahko razumemo tudi kot simboličnega posrednika za prikazovanje zunanjega dogajanja, saj so podobe njegove shizofrenije pravzaprav groteskni znaki bližajočih se zgodovinskih grozot.

Ko Erdmana po umoru Marjetice primejo, le-ta že nikogar več ne pozna. Policija ugotovi, da tovarne Štastny na Dunaju že dolgo časa ni več, da tudi Jaroslav ne obstaja. Psihiater je podal diagnozo za latentno shizofrenijo, ki se je pod vplivom alkohola in različnih duševnih pretresov še okrepila.

5.3 ČAS

Raven časa in prostora predvojnega Maribora je zabeležena v "dokumentarnih" poglavjih, ki okvirjajo Erdmanovo prvoosebno zgodbo. V teh poglavjih so opisi mesta, posamezne zgodbe iz meščanskega sveta in sveta proletarcev, ki jih zaznamujejo psihološki portreti ljudi in okolja. Čas je jasno razviden že od samega začetka romana, ko izvemo, da je Josef Erdman 1. januarja 1938 zgodaj zjutraj izstopil iz vlaka in je nekako zamejen do velike noči leta 1938. Glede na dogajanje v romanu nam daje slutiti, da je ta čas bil resnično čuden čas – poln neke prihajajoče groze, ki je odsevala v severnem siju, človeških pričakovanjih, fizičnem propadanju, zmedi, grozljivih zločinov in rasnih teorijah, ki so napovedovali še veliko hujše zločine.

5.4 RAZMERJE MED FAKTOM IN FIKCIJO

Veliko je zgodovinskih dejstev za katere dostikrat izvemo kar iz sekundarnega gradiva, ki ga predstavljajo citati iz časopisja. Vir pa ni nikoli natančno naveden. Tako izvemo iz časopisa, da je bila razkrita skupina Trockega v Moskvi, veliko se piše in govori in sploh je veliko zanimanja za antropologijo. Tako izvemo, da je leta 1860 v Mariboru izstopil tudi ruski pesnik Ivan Sergejevič Aksakov. Iz časopisov izvemo, da je A. Hitler postal vrhovni šef vseh nemških vojnih sil, H. Goering pa generalni maršal. V Pragi imajo komunistične rabuke, v Romuniji in na Poljskem so gonje proti Židom, v Parizu pa imajo napade podgan. V časopisu beremo tudi o policijski statistiki o zaprtih ljudeh pri "Grafu". Zanimiv je tudi članek o tem, da štiri osebe niso znale pojasniti svoje istovetnosti in so kazale očitne znake duševnih motenj, kar je bilo v tistem času verjetno dokaj pogosto. Nato omenja hotel na Dunaju, ki je zgorel, in da se v Avstriji dogajajo politične prekucije ter da v Rusiji obsojajo na smrt politike, veleposlanike ter generale ter da jih takoj streljajo ali obešajo. Omenja tudi Elizabeto Obolensko in Fedjatina, ki smo jih srečali tudi v noveli *Smrt pri Mariji Snežni*. Z opisom nam priča vzdušje

takratne višje družbe, v kateri potekajo pogovori o hipnozi, okultnih vedah, o Evi C. z medialnimi sposobnostmi, berejo članke o nenavadnih pojavih in eksperimentih, ki jih znanstveniki opravljajo na medijih ter si pripovedujejo različne nenavadne zgodbe, razpravljajo o okultni medicini, beli in črni magiji, sugestiji, podzvesti, feminističnem gibanju, tovarni, socialni skrbi, delavcih, nato izvemo tudi za najnovejšo rasno teorijo. Omenja antropologa Weinerta in njegove kriterije za kakovost rase. Sploh je bila to v tem času zanimiva tema razgovorov in znanstvenih raziskovanj, ki je imela za posledico v drugi svetovni vojni antropološke eksperimente. Sploh je bilo v ospredju od Baltika do Jadranskega morja tudi židovsko vprašanje.

Čez vse delo imamo navedene ulice, trge, predmestja in stavbe v Mariboru: Magdalensko predmestje, kjer so delavska naselja, industrijski in vojaški objekti, z ogromno barakarskih naselij in eno izmed njih se imenuje Abesinija, Državni most, Glavni trg, Stolna ulica, Koroška cesta, Vetrinjska, Gosposka, Aleksandrova cesta, ki vodi proti glavnemu kolodvoru. Kasneje nam pojasni tudi, da so bile te ulice kasneje preimenovane, pač glede na oblast, ki so jo zasedali bodisi Nemci, bodisi Slovenci. Opiše Lent. Omenjena je tudi cerkev Sv. Alojzija, v njeni bližini pa da je opuščena sinagoga ter da je na sredi med obema kužno znamenje. Izvemo tudi, kdo je bil arhitekt, ki je postavil Alojzijevo cerkev, ki je bila dograjena leta 1769. To je bil šlezijiški arhitekt Johan Fuchs. Izvemo, da so bili v kavarni Central na voljo nemški časniki.

Omenjene so zgodovinske osebe: Trocki, Rasputin, Stalin, A. de Rochas, Kant, Pletnjev, Bjelostoki, Menšikov, Peškov, Maksim Gorki, slikar Bosch, Adolf Hitler, H. Goering, Wagner, dr. A. Weisbach s študijo *Korpermesungen Verschiedener Menschen rassen*, ki je izšla v Berlinu leta 1878, L. Schlagaler, H. Wessel, Kakel, italijanska psihiatra in izumitelja elektro šoka Cerletti in Bini. Prav tako se zgodi severni sij, ki kot zlo znamenje prestraši ljudi. O tem pojavu nam pripoveduje avktorialni pripovedovalec in nam razloži, da je to redek pojav, ki je bil nazadnje viden leta 1894. Pravi tudi, da nihče ni resno jemal verovanja starih ljudstev, da severni sij pomeni vojno, nesrečo in človeške krize na zemlji. Vzdušje časa nam pričara tudi pustovanje z za takratni čas aktualnimi maskami Mussolinija in Haileja Selasija. Razmerje med faktom in fikcijo se giblje podobno kot v romanu *Katarina, pav in jezuit* in sicer je razmerje 28 % proti 72 %.

5.5 ŽANRSKA OPREDELITEV

Roman ima 226 strani in ga uvrščamo med romane. Dogajanje je umeščeno v preteklost, ki Jančarju še ni bila izkušnjsko dostopna. Gre namreč za 20. stoletje, leto 1938, čas tik pred drugo svetovno vojno. Je pa zanimivo, da je dogajanje postavljeno v Maribor, njegovo rojstno mesto.

Jančar je tudi v tem romanu po snov segel v zgodovino. Roman opisuje Maribor v času tik pred drugo svetovno vojno. To je čas, ko se je že dalo slutiti, da se neizogibno bliža svetovna katastrofa, ki je imela za posledico veliko zlo, trpljenje in nasilje nad človekom. Pri tem nam avtor v romanu posreduje številne informacije, na podlagi katerih se da razbrati, da je v njem resnično zajet zmeden in kaotičen čas, čas porajajočega se nasilja in zla, in sicer nam avtor ta čas predloči s političnimi, nacionalnimi in rasnimi idejami ter antagonizmi. Pojav krvavordečega severnega sija je tako v romanu simbolična napoved vseh krvavih dejanj, ki jih je prinesla druga svetovna vojna. Jančar pa naredi v romanu tudi časovni preskok, ko nas namreč seznani, kaj se je z nekaterimi osebami zgodilo po vojni, v letu 1945. Podobno kot roman Galjot lahko ta roman razumemo tudi drugače, nekoliko širše oziroma nadzgodovinsko kot podobo današnjega časa in kot pripoved o sodobnem človeku v sodobnem času. Kajti čas porajajočega se zla v letu 1938 lahko razumemo kot sodoben oziroma vsakršen čas, v katerem je še vedno prisotno zlo.

Tako torej roman ni samo zgodovinski, ampak je tudi eksistencialni, ker gre v njem tudi za iskanje korenin, identitete. Ker je napisan v nekakšni obliki kronike, bi ga lahko imenovali tudi kronikalni. Predvsem pa je spoj zgodovinskega, psihološkega in ljubezenskega romana. Roman s svojo notranjo dinamiko in s povezovanjem dokumentarnega in nadrealnega predstavlja presunljivo pripoved.

5.6 NACIONALNA IDEJA

Jančar je za glavnega junaka zopet vzel tujca, zato da lahko na slovenske razmere gleda z distance, s čimer se je izognil sentimentalnosti in občutljivim vrednostnim sodbam. Tako lahko neobremenjeno komentira majhnost Maribora, nenavadne običaje njegovih prebivalcev in razraščajočo se družbeno bolezen - norost. To da je bil Erdman v Mariboru rojen, nima nobenega posebnega poudarka, kajti zaradi njegove bolezni nismo več prepričani, da je bil res rojen v Mariboru. Tudi sam pravi, da ne ve, zakaj je izstopil v Mariboru, saj bi lahko v Trstu. Veže ga sicer nek spomin na modro kroglo in nek pohojen fižol, vendar le kako bi mu lahko verjeli, da se ni zmotil?! Poleg tega pa je

Jančar opozoril tudi na nemško-slovenski konflikt, in sicer v liku Markonija, nemškega trgovca in njegovega sina, katerega hoče vzgojiti v zavednega Nemca. Prav tako pa na Erdmana zopet lahko gledamo kot na tujca v slovenski deželi, ki ga Slovenci zaradi tega, ker je tujec, posebnost in individuallec, ne sprejmejo. S tem Jančar nekako zopet kaže na odnos Slovencev do tujcev, na njihovo zaprtost.

6. SMRT PRI MARIJI SNEŽNI

Gre za zbirko 6 novel, ki so bile izdane leta 1985. Novele nosijo naslov: *Smrt pri Mariji Snežni*, *Dve sliki*, *Ogenj*, *Kraljica*, *Zalezovanje človeka in Zoževanje prostora*. Meni najzanimivejša je ravno naslovna novela *Smrt pri Mariji Snežni*. Ostalih novel se nisem lotila.

6.1 FABULA

Opisuje dogodke neposredno pred drugo svetovno vojno. Paralelno imamo dve zgodbi – zgodbo Alekseja Vasiljeviča Turbina iz romana *Bela garda* Mihaila Bulgakova in podobno zgodbo zdravnika in častnika carske vojske Vladimira Semjonova, ki se leta 1931 naseli v kraje ob Muri, zaznamovan z neko smrtjo, ki ji je nekoč ubežal. V zahvalo zgradi kapelico, posvečeno Materi božji. V teh krajih odpre ordinacijo in postane daleč najbolj priljubljeni zdravnik. Ko se je začela druga svetovna vojna, je postal nervozen. Dobival se je tudi z drugimi Rusi, ki so delili z njim podobno usodo. Poleti leta 1944 izve, da je Rdeča armada že na Madžarskem, ob tej novici prebledi in odide. 17. maja 1945 stopi iz cerkve in na drugem bregu Mure zasliši dva Rusa, ki se pogovarjata. Odloči se, da ne bo več bežal, ker bi se verjetno spet zgodilo, da bi zopet moral bežati, saj se sovraštvo še ni pomirilo. Naredi samomor. Tako nikoli ni izvedel, da Rusi niso prišli čez Muro. Imamo tragično zgodbo ruskega zdravnika, ki beži pred svojimi sonarodnjaki, ker so mu nevarni. Varen ni bil doma, prav tako se ni počutil varnega niti tisoče in tisoče kilometrov stran od domovine. Zgodovina mu je nenehoma dihala za ovratnik.

6.2 GLAVNI JUNAK

Glavni junak je Vladimir Semjonov, ruski zdravnik, nekdanji častnik carske vojske, ki se je naselil v kraju ob Muri. Zaznamovan je s smrtjo, ki ji je nekoč že ubežal. Predvsem pa je in ostaja tujec – tujec tako v domovini kot seveda v tuji deželi, kjer je poiskal zavetje. Doma je tujec, ker je bil zaradi ideoloških predznakov preganjan, grozila mu je celo smrt.

6.3 ČAS

Čas v romanu je točno opredeljen z letnico 1931, vendar se mora avtor za pojasnitev junakove zgodbe vrniti v leti 1918 in 1919. Nato nam junakovo zgodbo prikaže še v letu

1941 in nato še tik pred koncem druge svetovne vojne, maja 1945. Tako čas poteka nekako od leta 1918 do 1945, to je od konca prve in začetka konca druge svetovne vojne.

6.4 RAZMERJE MED FAKTOM IN FIKCIJO

Zgodovina je ogrodje za izmišljeno zgodbo, katere idejo je Jančar našel, kakor je v noveli sam nakazal, pri ruskem pisatelju Mihailu Bulgakovu in v njegovem romanu *Bela garda*. Navedenih je ogromno faktov od zgodovinsko izpričanih datumov, ljudi, dogodkov, povezanih z drugo svetovno vojno. Jančar nam poskuša fakt vsiliti celo tako, da pove, da so za zgodbo "krive" vaške tercijalke, ki so poskrbele, da zgodba ni potonila v pozabo. Zgodbo novele začne takole:

In nemara je resnična zgodba, ki sledi ... (Jančar 1985)

S tem objektivizira zgodbo, dokazuje, da se je ni sam izmislil in tako bralci še bolj verjamemo v istovetnost zgodbe in verjamemo, da je nekoč zares obstajal zdravnik Vladimir Semjonov, ki se je tragično ubil. Dejstvo je, da je bil omenjeni zdravnik pripadnik bele garde, carske vojske. V noveli je omenjeno še nekaj belogardistov: kneginja Obolenska – vdova polkovnika Borisa Aleksandroviča, poveljnika posadke v Carskem selu; Ivan Aleksejevič Bunin, ruski pisatelj, ki naj bi se 26. januarja 1919 skupaj z našim junakom znašel na francoski ladji Patras, ki je po izbruhu revolucije rešila ogromno ruskih belogardistov. Izračunala sem, da je razmerje med faktom in fikcijo v tej noveli 33 % proti 67 %.

6.5 ŽANRSKA OPREDELITEV

V podnaslovu nosi zbirka naslov Novele, tako da je tekst že vnaprej vrstno opredeljen s strani avtorja. Novela obsega 13 strani.

Dogajanje je umeščeno v preteklost, ki avtorju izkušensko ni bila dostopna, gre namreč za čas po oktobrski revoluciji in konec druge svetovne vojne, ko se je Drago Jančar komaj rodil. Po vsej verjetnosti je navdih dobil pri Mihailu Bulgakovu, v njegovem romanu *Bela garda*, ki ga v noveli tudi omenja, omenja pa tudi vaške tercijalke, ki naj bi bile krive, da se je zgodba ohranjala še desetletja in je verjetno tako prišla tudi njemu na uho. Zgodbo zdravnika na begu je vtikal v zgodovinska dejstva prve in druge svetovne vojne: oktobrski revolucija v Rusiji, bežanje belogardistov pred gotovo smrtjo, častnikov carske vojske, višjega sloja.

Ker opisuje zgodovinsko dogajanje na osebni ravni ruskega zdravnika, bi moralo iti za zgodovinski roman in ne za novelo, vendar pa je z izbiro samega pisatelja, da gre za novelo, pisatelj želel predstaviti bralcem več kot samo zgodovinsko zgodbo, tudi psihični opis in doživljanje glavnega junaka. Nesporno tu ne gre za roman že zaradi obsega – 13 strani je dovolj za novelo, lahko še mogoče za povest. Po šolski poetiki je namreč povest nekje med novelo in romanom. Vendar ker si je pisatelj sam izbral podnaslov Novela, tu ne more biti nikakršnega dvoma več.

6.6 NACIONALNA IDEJA

Tudi v tem romanu je glavni junak tujec, ki je našel v slovenski deželi zatočišče. Vendar pa ga Slovenci sprejmejo z nezaupanjem, ker je tujec in tako Jančar zopet kaže na slovensko zaprtost.

7. ZVENENJE V GLAVI

Roman je bil objavljen leta 1998 in je naslednje leto dobil Delovo nagrado kresnik za najboljši roman leta. Po njem je posnet tudi film.

7.1 FABULA

Gre za kroniko kaznilniškega upora. Kraj dogajanja je Livada v mestu M., pripovedovalec in izpovedovalec je Keber, glavni sprožilec zaporniške revolucije, močna, spoštljiva in trmasta oseba z dinamično avanturistično preteklostjo, moško privlačnostjo, slikovito domišljijo in usodnim zvenenjem v glavi, ki "prihaja s svobodnih morskih prostranstev".

Zapisovalec Kebrove pripovedi je kronist, čigar imena ne poznamo, ki tako kot Jožef Flavij o judovskem uporu v Masadi na Kebrovo izrecno željo natančno zapisuje njegovo zgodbo o uporu v Livadi, ker dogodek ne sme biti pozabljen. Dogodek mora biti zapisan, ubeseden in s tem izročen prihodnosti, presoji in podoživetju, morda celo zaradi moralnega svarila ali vsaj spoznanja, ki govori o tem, da so se – po pisateljevi zamisli – vse stvari že zgodile in da so vsi dogodki zgolj ponovitve. Zaradi tega se v pripovedovalčevo zavest in v njegov spomin vpletejo dogodki izpred dveh tisočletij, kakor jih je Keber podoživel ob turističnem obisku arheoloških ostankov legendarne utrdbe Masade.

7.2 GLAVNI JUNAK

Keber predstavlja glavnega junaka in je hkrati tudi glavni pobudnik revolucije v kaznilnici. Je močna osebnost, tako fizično kot psihično. Bori se za skupno dobro vseh zapornikov, zato vodenje upora tudi prepusti Mraku.

7.3 ČAS

V romanu imamo današnji čas, ki ga opredeljuje predvsem leto 1975 in pa čas preteklosti, ki ga zaznamuje upor Izraelcev in padec utrdbe Masada.

Roman se začne z opisom življenja v zaporu, nato mu sledi opis upora in razdelitev vlog. Vmes imamo drobce zgodovinskega upora. Če vzamemo Kebro kot glavnega junaka, potem imamo v drobcih in ne po vrsti nanizano njegovo celotno življenje – od leta 1945 ko se je s starši vrnil iz Francije skozi porušeno Nemčijo, nato je omenjen

Vietnam, modre baretke, Afrika, potovanje na ladji kot mornar, Odesa, do zapora in sodelovanja v upor.

7.4 RAZMERJE MED FAKTOM IN FIKCIJO

Od zgodovinopisnih dejstev omenja zgodovinarja Flavija, po katerem je verjetno tudi črpal zgodbo. Masada je resnično obstajala ob Mrtvem morju – gre za trdnjavo, ki jo je obiskal tudi Keber. Omenja tudi ljudi Menahema in Erzedelka, ki so verjetno v resnici obstajali kot vodje upora proti Rimljanom. Konec Judov, ki naj bi drug drugega umorili in vrgli čez pečine, nisem prepričana, da ni izmišljen. Zgodba je ravno zaradi takšnih vložkov berljiva in napeta. Izračunala sem, da je razmerje med faktom in fikcijo 3 % proti 97 %.

7.5 ŽANRSKA OPREDELITEV

Če se lotim žanrske opredelitve, gre po obsegu definitivno za roman, saj delo obsega 230 strani. Vendar pa se zaplete pri prvem kriteriju za zgodovinski roman. Dogajanje v tem romanu namreč ni umeščeno v preteklost, ki Jančarju izkušenjsko ne bi bila dostopna. Kajti kot je razvidno iz teksta, se zgodba odvija leta 1975, ko je bil Jančar star 27 let in je imel za seboj že izkušnjo zapora. Je pa ta roman zanimiv za moje raziskovanje zato, ker se v tem romanu dejansko prepletata dve zgodbi – glavna je zgodba vodje upora v zaporu Kebra, paralelno pa je predstavljena tudi zgodba zgodovinskega upora Judov in padec Masade. In ravno zaradi te zgodbe lahko uvrščamo roman *Zvenenje v glavi* tudi med zgodovinske romane, saj upor Judov in padec Masade Jančarju izkušenjsko nista dostopna. Ni pa to njegova glavna žanrska opredelitev. Kajti po mojem mnenju gre pri zgodovinski zgodbi bolj za simbolno raven, saj Keber išče moč za upor ravno pri tej zgodbi pa tudi na podlagi te zgodbe napoveduje nadaljnje dogodke pri samem uporu v zaporu.

Gre torej za mešanje žanrov zgodovinskega, biografskega, in psihološkega romana. Mogoče bi bila še boljša žanrska opredelitev za časovni roman in ne za zgodovinski roman, ker je dogajanje postavljeno že v avtorjev izkušenjski čas in ga zaznamuje tudi lastna izkušnja. Kar pa je značilnost časovnega romana in ne zgodovinskega. Lahko bi šlo tudi za kronikalni roman, ki je posebna oblika zgodovinskega romana. Podobne romane z vzporednimi zgodbami iz daljne preteklosti in oddaljene sodobnosti najdemo tudi pri Dušanu Mercu (Galilejev lestenec), Igorju Škamperletu (Kraljeva hči) in Dimitriju Ruplu (Maks, Levji delež).

7.6 NACIONALNA IDEJA

Zgodovinsko temo predstavlja upor Judov, iz katerega Keber črpa moči za upor v zaporu in prestavlja že znano Jančarjevo snov o zaprtem družbenem sistemu in odzivih ljudi na tak sistem, ki se vedno razdeli na rablje in žrtve. Seveda pa nam lahko Livada kot izmišljen literarni prostor predstavlja metaforo velike jetnišnice, lahko tudi celo države. Lahko celo upoveduje tudi uspehe in zmote v spopadih za slovensko državo okrog leta 1990, kajti roman je bil objavljen šele leta 1998. V takšnem kontekstu seveda pa je to roman z nacionalno prelomno snovjo.

7.7 KRITIKA

Bea Baboš Logar (Logar 2002) pravi, da ne drži, da bi bil Jančar "težek" in ne vsem bralcem dostopen avtor. Pravi, da je kot zares dober pisatelj izjemno berljiv, kljub večplastnosti, mogoče celo alegoričnosti svojih romanov.

Po mnenju **Toma Virka** (Virk 1998) je upor na Livadi precej zvest, a hkrati tudi bolj grotesken posnetek starejšega judovskega upora in nosi sporočilo, da se zgodovina ponavlja.

8. KATARINA, PAV IN JEZUIT

Roman je izšel leta 2000 in Jančar je zanj prejel Delovo nagrado kresnik za leto 2000. Jančar je roman pisal 5 let, vmes je napisal roman *Zvenenje v glavi*. Roman je imel sprva več verzij, spremenil ga je, ko je v Paragvaju in Argentini videl misijone in na pokopališču videl imena, ki bi lahko bila slovenska. Kasneje je izvedel, da je bil neki Slovenec celo predstojnik enega izmed misijonov. Tako je v obstoječo zgodbo posegel daljni kontinent, kar je zahtevalo predelavo teksta. Novembra 2005 pa je delo na odru Drame v Ljubljani doživelo tudi krstno uprizoritev.

8.1 FABULA

Roman govori o ljudeh in dogodkih v drugi polovici 18. stoletja, v času vladavine avstrijske cesarice Marije Terezije. Okvir, v katerega je zgodba postavljena, je romanje slovenskih romarjev v nemške dežele, v mitični Kelmorajn, zdajšnji Koeln, kjer v katedrali hranijo zlato skrinjo z relikvijami. V tem istem času pa se začneja tudi vojna s Prusi.

Na romanje se poda naslovna junakinja Katarina, ki med romarji ugleda bivšega jezuita Simona. Med njima vzplamti strastna, a prepovedana ljubezen. Romarji ločijo Katarino in Simona in zgodba se zaplete. Katarina na poti sreča pava – stotnika Windisha, ki je njena mladostna ljubezen še z domače Dobrave. Katarina odide z njim in postane njegova priležnica. Simon medtem išče Katarino in jo najde, ko skrbi za ranjenega Windisha (granata mu je odbila pol obraza). Čeprav Katarina Windisha sovraži, ga iz sočutja do ranjenega človeka ne more zapustiti, Simona pa preveva pri tem ljubosumje, ki povzroči, da Windisha ubije. Moralno razdvojena Katarina in Simon nadaljujeta pot do Kelmorajna, kjer se dokončno razideta. Simon strt in obupan zopet išče miru v jezuitskem konviktu, Katarina pa ugotovi, da je noseča, vendar o tem že ne more več obvestiti Simona. Vrne se domov na Dobravo, kjer rodi Simonovega otroka – deklico.

8.2 GLAVNI JUNAK

Glavna junakinja je nedvomno romarka Katarina, ki se bliža tridesetemu letu starosti. Je romantično in sanjavo dekle. Še vedno je samska, neporočena, kar je za tedanje razmere nenavadno. V svoji zapečkarški otopelosti sprejme nenadno odločitev, da odide na romanje. Na romanju pa doživi popolno preobrazbo. Zaljubi se v Simona, jezuitskega odpadnika in ima z njim strastno ljubezensko romanco. Vendar pa je usoda posegla

vmes in zaljubljenca se razideta. Simon jo najde, ko je že v objemu drugega – mladostne ljubezni stotnika Windisha, ki je iz nje naredil vojaško vlačugo. Katarina je vdana in potrpežljiva, mestoma tudi sovraži, vendar noče zapustiti težko ranjenega ljubimca. Po njegovem umoru ne more biti srečna s Simonom, ki v obupu pobegne nazaj v samostan. Na koncu imamo občutek, da kljub nosečnosti in dejstvu, da bo imela nezakonskega otroka, vse to prenaša pogumno in odločno. Katarina je hkrati tudi nosilka več podob: izmenično Agnes in Luxurie – sramežljiva in zvesta Bogu kot Agnes, hkrati pa vlačuga kot Luxuria s slike slikarja Boshu.

8.3 ČAS

Čas predstavlja 18. stoletje, čas baroka, dejanski čas Marije Terezije in vojne s Prusi ter čas, ko so romarji še smeli romati v svete dežele. Katerega leta se zgodba odvija, izvemo šele na 22. strani – gre za leto 1756. Čas dogajanja je postavljen tako med letom 1756, prvo leto sedemletne vojne med Avstro-Ogrsko in Prusijo in letom 1773, ko je papež Klemen XIV. razpustil jezuitski red. Zgodba se začne, ko zima prehaja v pomlad, z obljubo o romanju, končuje pa se na prehodu iz poletja v jesen. Ta zgodovinski čas je doba, v kateri se skupaj s človekovim notranjim nemirom rojevajo silnice širšega družbenega in moralnega razkroja, s katerimi se Evropa približuje obdobjem odločilnih socialnih in duhovnih prevratov in velikim zgodovinskim spremembam – revoluciji in z njo povezanimi socialnimi migracijami.

Jezikovno se kažejo tako sodobno intelektualno izražanje kot tudi baročne, svetopisemske in prvinske ljudske stilizacije.

8.4 RAZMERJE MED FAKTOM IN FIKCIJO

Roman vsebuje veliko širšega zgodovinskega in ožjega krajevnega kronikalnega gradiva, kar daje motivno in stilno razkošni umetniški okvir zgodbi o ljubezenskem trikotniku med begajočo Katarino in jezuitskim odpadnikom, upornim in strastnim Simonom, ki ju usodno poveže "silna privlačnost dveh duš", razdvajajo pa usodna razhajanja, neusmiljeni moralizem in radoživi, surovi vojak Windisch.

Navedenih je ogromno zgodovinskih dejstev: Družba za kmetijstvo in druge koristne umetnosti, goldinarji in krajcarji, ki so bili plačilno sredstvo, Crngrob, kjer se nahaja rebro ajdovske deklice – rebro je še vedno tam, po pripovedovanju naj bi pripadalo ajdovski deklici, čeprav je v resnici od kita. Omenjen je ljubljanski knezoškof, ki je pastir in voditelj škofije od Bele Peči do Gornjega grada in naprej do slovenskega

Gradca na meji z lavantinsko škofijo, od belih skal Karavank dol do Istre. Njegovo delo je dograditev v Gornjem gradu. Velik del zgodbe se ne bi zgodil, če ne bi bilo vojne s Prusi. Prav tako so za zgodbo pomembni jezuiti in njihova šola. Omenjen je papež Benedikt. Med omenjenimi je prav tako gostilna Kolovrat, nedaleč od škofije. Prav tako je fakt, da so bila romanja v tistem času zelo priljubljena, da pa so jih občasno prepovedovali, zaradi nemoralnega obnašanja romarjev. Prav takšen fakt je tudi, da je bil jeseni leta 1773 jezuitski red razpuščen, še prej pa so izgnali jezuite iz Paragvaja, kjer so spreobračali Indijance. Prav tako so navedene dežele v Paragvajskih redukcijah, Indijanci, njihovo prekrščenje in surovo zatiranje s strani Portugalcev. Omenjena je tudi kapela Frančiška Ksaverija pod oboki Jakobove cerkve v Ljubljani, turjaška posest, zaselek Zapotok, od koder sta se videla streha in stolp turjaškega gradu, zvonovi Sv. Ahaca in Device Marije s Kureščka. Omenjeni so še minister Pombal – velik intrigant portugalskega dvora, katerega spomenik se danes nahaja v Lizboni, Leopold Barenklau – poveljnik, ki je pokoril Bavarsko, general Laudon, itd.

Jančar je v roman vešče vtikal podatke ne samo iz mnogih dokumentov o Jezusovi družbi in katoliški cerkvi nasploh, o takratnih romanjih in vojnah, temveč je oživel duha časa skupaj z njegovo scenografijo in kostumografijo s pomočjo podatkov iz različnih virov. Tudi iz umetniških del – literarnih in slikarskih, iz ljudske poezije ali cerkveno baročne arhitekture, simbolično-alegoričnega slikarstva in kiparstva. Posebno množični prizori spominjajo na slike srednjeveškega nizozemskega slikarja Hieronymusa Bosha, polne fantastičnih prispodob za človeške skušnjave, pregrehe in peklenke muke ter na Pieta Brueghela starejšega, ki je uprizoril vsakdanje kmečko življenje in naravo v vseh letnih časih z biblijskimi motivi.

V tekstu je veliko zelo natančnih zgodovinskih navedkov, opisov, slik in relikvij, bližnjih in oddaljenih krajev, preteklega in sedanjega časa. Ugotovila sem razmerje med fakti in fikcijo, ki je višje kot v romanu *Galjot* in v tem romanu znaša 23 % proti 77 %.

8.5 ŽANRSKA OPREDELITEV

Roman *Katarina, pav in jezuit* je po svoji osnovni zgradbi podobno kot roman *Galjot*, zgodovinski roman. Že sam avtor ga v podnaslovu opredeli kot roman in dejstvo, da obsega skoraj 470 strani to vsekakor tudi potrjuje.

Dogajanje je umeščeno v srednjeevropski prostor sredi 18. stoletja. Zgodba prostorsko poteka na slovenskem podeželju, obrobno tudi v mestnem okolju, nato pa se razgibani dogodki dogajajo na postajah romarske poti skozi avstrijske in nemške dežele.

Vzporedno pa nam roman odkriva tudi zgodbo južnoameriške misijonske postaje v Paragvaju s prizorišči jezuitskega delovanja.

Osrednja zgodba je zgodba glavne junakinje Katarine, ki se odpravi na romanje k Zlati skrinji z relikvijami v Kelmorajn (Koeln). Nas pa seveda zanima predvsem to, zakaj je ta roman zgodovinski. Dogajanje je umeščeno v preteklost, ki avtorju izkušensko ni bila dostopna. Čeprav na začetku, ko opisuje Katarino ponoči, ko hodita k njej dva "moška", še ne vemo, za kateri zgodovinski čas gre. Lahko bi bila tudi sedanjost oziroma sodobnost. Vendar imamo v romanu navedenih kar nekaj zgodovinopisnih dejstev, ki potrjujejo, da je roman zgodovinski. Vendar pa kot večina romanov je tudi ta poleg zgodovinskega tudi ljubezenski, potovalni (pikareskni), vojaški, religiozni, romarski, ženski in psihološki roman, ki govori o usodi nepomembnih posameznikov. Ker govori o treh različnih prizoriščih dogajanja: Sloveniji, Nemčiji in Paragvaju, bi ga lahko imenovali celo za roman o Evropi.

Roman popestri z bogatim baročnim jezikom, vpletenimi pripovedmi očaka Tobijasa, ki naj bi bil star preko 130 let in je pripovedoval res neverjetne zgodbe, prav tako je zanimiva zgodba o eremitu Hieronimu ter tragična zgodba jezuita Simona v indijanskih redukcijah.

8.6 NACIONALNA IDEJA

Ta roman je njegov najbolj "slovenski". Tudi v tem romanu kaže slovensko mentaliteto, obnašanje slovenskih romarjev na tujih tleh. Roman je utemeljen v dejanskem zgodovinskem kontekstu, a tudi v duhovnem in transcendentalnem stanju tukajšnjih ljudi, njihovih verovanj, odnosov ter vojn, ki so pustile sledove v kolektivnem spominu.

8.7 KRITIKA

Po mnenju **Josipa Ostija** (Osti 2001) se roman *Katarina, pav in jezuit* navezuje oziroma je povezan z romanom *Galjot*. Ker "sta oba plod podobnega Jančarjevega zelo zajetnega pripovednega poseganja v daljno preteklost in njenega oživljanja, kar ju vsebinsko pa tudi jezikovno in slogovno približuje". V romanu *Katarina, pav in jezuit* se iz "zgodovinskega kaosa" in tudi iz človekovega srca sliši "tiktanje ure", ki meri človekovo minljivost v tem "temnem času". Roman je večje zgrajena in dokončana zgradba, hkrati pa je večpomensko in resnično odprto delo. Jančar se je od vseh slovenskih pisateljev najbolj približal mojstrom t.i. magičnega realizma.

Barbara Pogačnik (Pogačnik 2001) pravi, da je Jančar s tem romanom posegel globoko v organsko sestavo slovenske mentalitete, prek jezikovnega tkiva ljudskih vraž, pesmi, legend je skupaj s svojim človeškim pogledom razbil veliko fresko, nekakšno epopejo o slovenstvu, kakršna pač je, razgrajaska in težko vodljiva čreda z izjemnimi posamezniki.

Igor Gedrih (Gedrih 2001) ima ta roman za klasični zgodovinski roman. To pojasnjuje s tem, da se pisatelj opira na razne vire za spoznavanje zgodovinske faktografije, ki mu služi za oporišče časa in prostora, tudi družbenega ozadja. Pisatelj izbere izmišljene osebe kot nosilce dogajanja in zgodovinsko izpričane postavi kot stranske, epizodne. S tem si zagotovi fabulativno svobodno dogajanje, možnost za širšo perspektivo in napeto strukturo, le da se drži osnovnih zgodovinskih koordinat. Pravi, da je Jančarju blizu moderen princip povezovanja zgodovinskega z asociativnostjo na sodobnost: ko gravitira v zgodovinskem času, pisatelj zgodovinsko kuliso uporabi za nekaj, kar presega zgodovinsko obdobje in hoče izraziti probleme, spoznanja, celo ideje, etična vprašanja izven časovne kategorije, ali raje v sedanjosti, kot nekaj trajno spremljajočega v različnih časovnih presečiščih. Pravi, da je nekaj podobnega tudi pri *Galjotu*.

Jaroslav Skrušny (Skrušny 2001) pravi, da to ni zgodovinski roman, ampak je roman o zgodovini, o njeni blaznosti in slepoti.

9. JANČAR IN NJEGOV ZGODOVINSKI ROMAN

Zgodovinski roman je priljubljen žanr Draga Jančarja in je še vedno najpogostejši žanr sodobnega slovenskega romana.

Kot je razvidno praktično iz vseh petih del, Jančar zgodovinsko temo izrabi kot ozadje za prikaz vprašanj, ki se navezujejo predvsem na sodobnega človeka. Uporablja moderen princip povezovanja zgodovinskega z asociativnostjo na sodobnost - zgodovinsko kuliso uporabi za nekaj, kar presega zgodovinsko obdobje in hoče s pomočjo tega izraziti probleme, spoznanja, celo ideje, etična vprašanja izven časovne kategorije. Sama sem razumela sporočilo vseh romanov, da se zgodovina ponavlja in da je to njena temeljna značilnost. Pa tudi to, da je zlo bilo in bo prisotno povsod tam, kjer je človek. To je nekaj neizbežnega. Mislim pa, da hoče opozoriti tudi na to, da zgodovinske dogodke sprožijo tudi slučajnosti, ki nimajo vedno racionalne osnove.

Sam pravi, da zgodovinska snov "da neomejene ekshibicije, domišljijske in sporočilne možnosti ter da morajo dokumentarni in izključno domišljijski elementi teči v isti ravnini, biti morajo koherentni".

Lahko rečemo, da njegova literatura prinaša občutje srednjeevropskega človeka v stiski z občutjem nacije, svobode in nesvobode, kajti paradokse zgodovine in njene ironične domislice prenaša na svoji koži, s svojim srcem in razumom predvsem človek. Sicer pa Jančar sam pravi:

Skupaj s svojimi junaki sem tudi sam postavljen v čas, ki ni moj, v njem se urini kazalci vrstijo s hitrostjo, ki jo sam določam. Je to sploh še umeščenost v zgodovino? Ali ni to vstop v podobe, in če je tako, potem je zgodovina naenkrat tudi sedanjost. Po podobah skozi oblikovanje, po besedi, intenzivnosti stavka, je pisanje naenkrat hkrati sedanjost in preteklost, izmaknjeni čas, drugi čas, nadčasje. Eksistencialna razsežnost je potlej samoumevna: človek je tako ali tako pripravljen do nesmisla obnavljati ista razmerja, ista pogubna dejanja, iste surovosti, ki so večne, kakor so večne ljubezen in smeh, radost in žalost. (Jančar 2002)

10. ZAKLJUČEK

Jančar pri vseh svojih pripovednih delih posega v bolj ali manj oddaljeno preteklost. Pri *Galjotu* je to 17. stoletje, v *Severnem siju* 19. stoletje, v noveli *Smrt pri Mariji Snežni* in v romanu *Zvenenje v glavi* 20. in konec 20. stoletja ter v romanu *Katarina, pav in jezuit* 18. stoletje. Prizorišče v pripovednih delih ni enotno in nikakor ni statično. Tudi junaki so zelo netipični. Tako imamo v *Galjotu*, *Severnem siju* in noveli *Smrt pri Mariji Snežni* glavnega junaka tujca na slovenskih tleh, ki bodisi potuje bodisi se več ali manj nahaja v enem in istem kraju, včasih pa slovenske kraje za nekaj časa tudi zapusti, seveda ne po svoji krivdi, zato teži k temu, da se kmalu zopet vrne. V romanu *Zvenenje v glavi* je glavni junak Slovenec z zelo pestrim življenjem, ki je potoval po svetu in se na koncu znašel v zaporu ter zaradi prekinjenega prenosa tekme "zakuhal" zaporniško vstajo. V zadnjem romanu *Katarina, pav in jezuit* pa imamo zopet Slovence, ki potujejo po tujih nemških deželah in celo po drugem kontinentu – Južni Ameriki.

Za zgodovinski roman je značilna tudi narodnospodbudna in narodnovzgojna funkcija, ki sicer ni izražena v poveličevanju slovenskega naroda, ampak v skrbi za nacionalno preživetje. Vendar pa pri Jančarju nacionalna ideja ni mišljena v takšnem smislu. Zanimivo pri njem je to, da so kar v treh njegovih delih glavni junaki tujci: Galjot, Erdman in Semjonov. Poraja se vprašanje zakaj. Po mojem mnenju hoče Jančar prikazati slovensko zaprtost in reakcijo na prihod tujca. Nekaj podobnega pa naredi tudi v romanu *Katarina, pav in jezuit*, ko prikaže Slovence v tujini in njihovo obnašanje. Tako imamo v *Galjotu* Ota, ki kot tujec prinese med ljudi sumničenja, slabo letino, kugo. V *Severnem siju* imajo policijski ogleduhi Erdmana kot tujca kmalu za vohuna in agitatorja ter ga zaslišujejo. Prav tako v noveli *Smrt pri Mariji Snežni* ljudje z nezaupanjem sprejmejo Semjonova. Mogoče je prav to nezaupanje ljudi do njega in kasneje seveda posledično tudi njegovo nezaupanje do ljudi zakrivilo njegovo prezgodnjo smrt.

Za nobeno od petih Jančarjevih del ne moremo reči, da ima pozitiven konec. V *Galjotu* Ot na koncu zboli in umre za kugo. Ogromno ljudi je umorjenih ali umrlih za kugo ali kako drugo boleznijo. V *Severnem siju* Erdman prav tako nesrečno konča, ko ga kot psihično bolnega kastrirajo in komajda uide smrti, ki jo je med psihično bolnimi izvajala nacistična oblast. Roman se konča tudi z okrutnim umorom Margarete Samse, ki je nekako uvod v okrutno obdobje vojnega nasilja nacistične oblasti.

Smrt pri Mariji Snežni se prav tako konča tragično – s samomorom ruskega zdravnika Semjonova. Glavni junak v *Zvenenju v glavi* pa preživi in celo izpolni mu zahtevo po ponovitvi prenosa. Vendar je povsod okrog njega popolno razdejanje in polno mrtvih sozapornikov. Pa tudi sicer je njegovo življenje v popolnem razsulu. V romanu *Katarina, pav in jezuit* se glavni junakinji Katarini življenje obrne takorekoč na glavo. Obetajoča ljubezen med Katarino in Simonom bi se lahko končala srečno, okronana z njuno hčerko, vendar je njuno ljubezen presekala surovi Windish in vsejal mednju široko ločnico. Seveda je zmagovalka Katarina, za katero se z rojstvom hčere začne novo poglavje življenja. Največji poraženec pa je po mojem Simon in ne Windish, ki ga je zadela pravična kazen. Zlom zaradi zločina – umora in vseh preteklih dogodkov je pripeljal Simona do obupa in nezmožnosti boriti se za ljubezen. Zbežal je nazaj v samostan. Ni imel niti toliko poguma, da bi Katarini stopil pred oči, ko jo je videl s hčerko, ampak se je skrtil.

Vsem petim romanom je skupno, da je Jančar po snov zanje segel v zgodovino. Da bi ugotovila delež zgodovinskega sem se v vsakem romanu lotila razmerja med faktom in fikcijo. Ugotovila sem, da je delež faktov zelo nizek v primerjavi s fikcijo, pa čeprav gre za zgodovinski roman. Zaradi velikega obsega vseh petih del in pomanjkanja časa sem upoštevala le 1/5 posameznega teksta v romanu, zato pridobljeni odstotek seveda ne predstavlja objektivne ocene, pač pa le subjektivno. Glede na razmerje med faktom in fikcijo v posameznem delu sem potegnila zaključek, da je najbolj zgodovinsko delo novela *Smrt pri Mariji Snežni*. Ostali romani pa si glede na to razmerje sledijo takole: *Severni sij*, *Katarina, pav in jezuit*, *Galjot in Zvenenje v glavi*.

Jančarjevi romani izpričujejo ubesedeno človeško trpljenje, stisko, ki jo hočejo njegove literarne osebe premagati in se spopasti z usodo, izpričujejo strah, negotovost, a hkrati tudi lepoto in radoživost, zanos in bojevitost, strast in slikovitost življenja. Njegovi junaki v sebi in v svoji zgodbi nosijo tudi odseve identificiranega časa in razpoznavne družbenosti. Zato v njegovih delih zaznamo notranjo zgoščenost, dramatično gibčnost in akcijo v najboljšem pomenu besede.

Ot, Semjonov in Erdman se uvrščajo v galerijo Jančarjevih proznih junakov - individualcev in intelektualcev, ki jih poleg svetovljanstva določa tujstvo, njihovo pot pa usmerja usoda. Katarina pa je pri izrazito "mačističnem" pisatelju končno prvi glavni ženski lik, "ki se sredi patriarhalnih, duhovno, moralno in telesno zamejenih razmer odloči za odhod od doma iz nejasne slutnje, iz hrepenenja po begu od življenja, ki je

zanjo predvidljivo: samota, staranje, od časa in okoliščin, ki jih ne mara in delujejo proti njej". (Jančar 2002)

LITERATURA IN VIRI

- Gašper BLAŽIČ: Skrivnosti duše. Pogovor z Dragom Jančarjem. Ljubljana: Demokracija 1 (2002). 34-37.
- Igor GEDRIH: Od dnevnika do antologije in romana. Ljubljana: 2000 (2001). 311-315.
- Helga GLUŠIČ: Sodobni slovenski zgodovinski roman. Ljubljana: 19. SSJLK (1983). 83-84.
- Helga GLUŠIČ: Odmevnost Jančarjevega literarnega dela v svetu. Ljubljana: 31. SSJLK (1995). 103-109.
- Helga GLUŠIČ: Slovenska pripovedna proza v drugi polovici 20. stoletja. Ljubljana: Slovenska matica (2002).
- Miran HLADNIK: Trivialna literatura. Literarni leksikon, 21. Ljubljana (1983). DZS.
- Miran HLADNIK, Preštevna določila slovenske povesti. Ljubljana: SR 41/1 (1993). 65 - 75.
- Miran HLADNIK: Temeljni problemi zgodovinskega romana - 1.del. Ljubljana: SR 43/2 (1995). 1-12.
- Miran HLADNIK: Temeljni problemi zgodovinskega romana - 2. del. Ljubljana: SR 43/1 (1995). 183-200.
- Miran HLADNIK: Slovenska diskusija o zgodovinski povesti in zgodovinskem romanu. Ljubljana: SR 44/2 (1996). 201-221.
- Miran HLADNIK: Slovenski zgodovinski roman danes. Ljubljana: 35. SSJLK (1999). 117-136.
- Andrej INKRET: Galjot . Spremno besedilo. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1984.
- Drago JANČAR: Smrt pri Mariji Snežni. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1985.
- Drago JANČAR: Ko se nasanjamo bomo spali naprej. Pogovori. Celovec: Mohorjeva družba, 1997.
- Drago JANČAR: Zvenenje v glavi. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998.
- Drago JANČAR: Katarina, pav in jezuit. Ljubljana: Slovenska matica, 2002.
- Drago JANČAR: Severni sij. Ljubljana: DZS, 2004.
- Drago JANČAR: Galjot. Ljubljana: Delo. Zbirka Vrhunci stoletja, 2005.
- Drago JANČAR: Privlačnost praznine. Literarni eseji in zapisi. Ljubljana: Študentska založba, 2002. (Knjižna zbirka Beletrina)
- Bea Baboš LOGAR: Drago Jančar - Zvenenje v glavi. Murska Sobota: Vestnik 54/5 (2002). 11.

Josip OSTI: Zgodovinski roman o usodi posameznikov. O romanu Draga Jančarja Katarina, pav in jezuit. 2000 (2001). 213-223.

Barbara POGAČNIK: Trojni pogled v spačenem ogledalu baroka. Ljubljana: Literatura 13/118 (2001). 131-137.

Jaroslav SKRUŠNY: Podobe z obrobja zgodovine. Ljubljana: Ampak (2001) 2/14. 46-48.

Nadežda STARIKOVA: K vprašanju tipologije zgodovinskega romana. Ljubljana: Primerjalna književnost (2000) 23/1. 23-34.

Tomo VIRK: Živalska livada. Drago Jančar: Zvenenje v glavi. Ljubljana: Literatura (1998) 10/ 83/84. 205-208.